

-
- - Naar een leerplan
 - gezonde leefstijl
in onderbouw vo

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Naar een leerplan gezonde leefstijl in onderbouw vo

Februari 2015

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2015 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Berend Brouwer
Ger van Mossel
Maaïke Rodenboog

Informatie

SLO
Afdeling: Onderbouw vo
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 660
Internet: www.slo.nl
E-mail: vo-onderbouw@slo.nl

AN: 4.7102.620

Inhoud

Inleiding	5
Curriculaire spinnenweb	6
Gezondheidsthema's	7
Leermaterialen gezonde leefstijl	7
Werkwijze: drie instrumenten, drie invalshoeken	7
Bronnen	11
Bijlage 1: Quickscan leerplan gezonde leefstijl	12
Bijlage 2: Checklist leerplan gezonde leefstijl	14
Bijlage 3: Spinnenwebspel gezonde leefstijl	19
Bijlage 4: Programma van ontwerpeisen	34

Inleiding

Scholen hebben de afgelopen jaren een groeiende belangstelling om een bijdrage te leveren aan een gezonde leefstijl bij leerlingen. Vanuit de *Onderwijsagenda Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl in en rondom de school* (PO-Raad, VO-raad & MBO-Raad, 2012) worden scholen gestimuleerd om de gezonde leefstijl van hun leerlingen te bevorderen. Een groot aantal vo-scholen heeft in 2013 (257) en in 2014 (380) een ondersteuningsaanvraag gedaan in de vorm van begeleiding en advies op maat of een geldbedrag (Gezondeschool.nl, 2015). Scholen zoeken naar manieren en maken keuzes uit allerlei leermaterialen om hun onderwijs daarop in te richten. SLO heeft daarom in opdracht van OCW een handreiking *Naar een leerplan gezonde leefstijl* ontwikkeld.

Deze handreiking ondersteunt coördinatoren gezonde leefstijl, schoolleiders en leraren om het onderwijs over een gezonde leefstijl van leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo) in te richten. Dat wordt gedaan door te richten op het gezamenlijk ontwerpen van een leerplan gezonde leefstijl door een ontwikkelteam binnen de school. Doel daarbij is het maken van onderwijs vanuit een bepaald didactisch idee: veranderen van gedrag in gezonde leefstijl bij leerlingen. De kunst is om met docenten, schoolleiding en personeel in gesprek te gaan over zowel het te ontwikkelen onderwijs als de gehele school als leeromgeving. De instrumenten uit deze handleiding kunnen daarvoor gebruikt worden.

Met deze handreiking kunnen scholen:

- reflecteren op de huidige schoolsituatie;
- hun visie formuleren op onderwijs over een gezonde leefstijl;
- een samenhangend leerplan gezonde leefstijl ontwerpen;
- een keuze maken uit en implementeren van leermaterialen over een gezonde leefstijl.

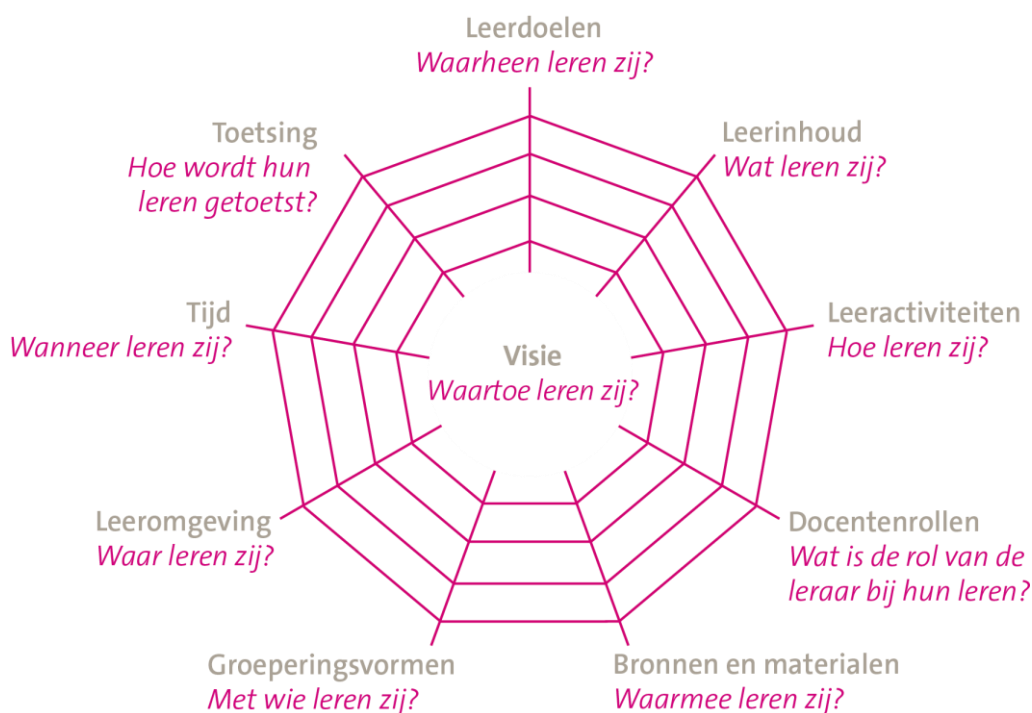
Deze handreiking gaat uit van een leerplankundig model: het curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2009). Het curriculaire spinnenweb bevat leerplankundige aspecten, zoals de visie van de school, de leerinhouden, de leeractiviteiten van leerlingen, de rol van de docent en de evaluatie en toetsing. Een school begint vaak met het bepalen van de leerinhoud, welke gezondheidsthema's krijgen de prioriteit? Nadat de thema's zijn bepaald, zoekt de school naar geschikte lesmaterialen. Belangrijk bij het ontwikkelen van onderwijs over een gezonde leefstijl is dat een school zoekt naar samenhang tussen alle aspecten, de visie van de school en de organisatie en het beleid.

Leeswijzer

Na een toelichting op het curriculaire spinnenweb volgt een overzicht van gezondheidsthema's en bronnen met leermaterialen over de gezonde leefstijl. Vervolgens worden drie manieren beschreven om met het curriculaire spinnenweb aan de slag te gaan, elk met een eigen invalshoek. De instrumenten die er bij horen, een quickscan, een checklist en een spinnenwebspel, zijn als bijlagen toegevoegd. Bij het eerste instrument hoort een scorelijst. Deze is als apart [Excel-document](#) te downloaden. Van ieder instrument geven we een voorbeeld hoe een school dit kan gebruiken. Bijlage 4 is een werkblad Programma van ontwerpeisen waarin de school de belangrijkste uitgangspunten voor het Leerplan gezonde leefstijl kan vastleggen.

Curriculaire spinnenweb

De basis voor een leerplan betreft doorgaans de visie op het leren (waartoe leren de leerlingen?). Veranderingen in die basis brengen meestal ook wijzigingen in veel andere aspecten van een leerplan met zich mee. Een verhelderende manier om een en ander in samenhang te visualiseren is het zogenaamde curriculaire spinnenweb.

Figuur 1. Het curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2009)

Het spinnenweb bevat tien aspecten die aan de orde komen bij het ontwikkelen van een leerplan. De metafoer van het spinnenweb onderstreept het kwetsbare karakter van een curriculum. Spinnenwebben zijn flexibel maar dreigen te scheuren als er te hard en eenzijdig aan bepaalde draden getrokken wordt.

In het spinnenweb fungeert het onderdeel visie als centrale, verbindende schakel. De overige leerplanaspecten zijn verbonden met die visie. Idealiter zijn ze ook met elkaar verbonden, zodat er sprake is van consistentie en samenhang.

In deze handreiking is het spinnenweb toegepast in de drie instrumenten. Naast de curriculaire aspecten op lesniveau wordt in deze instrumenten aandacht besteed aan de organisatie en het beleid op schoolniveau.

Verwerking van de instrumenten geeft uiteindelijk input voor het opstellen van een programma van ontwerpisen waar het Leerplan gezonde leefstijl aan moet voldoen. De ontwerpisen vormen het uitgangspunt bij het daadwerkelijk ontwikkelen, implementeren en evalueren van het leerplan en de uitgevoerde lessen. Aanbevolen wordt daarom om de ontwerpisen gedurende de verschillende ontwikkelactiviteiten bij de hand te hebben.

Gezondheidsthema's

Parallel aan deze handreiking heeft SLO, samen met een groot aantal partners van gezondheidsbevorderende instellingen, een [Leerplankader Sport, Bewegen en een Gezonde Leefstijl](#) (SBGL) ontwikkeld. Dit leerplankader is een uitwerking in doorlopende leerlijnen van de kerndoelen en eindtermen voor de diverse typen onderwijs en kinderopvang. Het leerplankader SBGL onderscheidt de volgende thema's:

- sociaal emotionele ontwikkeling
- voeding
- genotmiddelen
- relaties en seksualiteit
- persoonlijke verzorging
- fysieke veiligheid
- bewegen en sport

Wilt u weten welke gezondheidsthema's op school meer aandacht nodig hebben? Doe dan de test [Hoe gezond is jouw school?](#) en kijk welke thema's goed bij de situatie van de school passen. Op de website [Gezonde School](#) vindt u gezondheidsthema's waarvoor de scholen van het voortgezet onderwijs een vignet kunnen aanvragen. Met het vignet mag de school zich gedurende drie jaar Gezonde School noemen en het logo voeren.

Leermaterialen gezonde leefstijl

Leermateriaal is een van de aspecten van het curriculaire spinnenweb. Bij het ontwikkelen van thema's moet gekozen worden welk leermateriaal de school daarbij gaat gebruiken. U vindt een overzicht van leermaterialen over een gezonde leefstijl op www.wikiwijsleermiddelenplein.nl door te filteren op keurmerkgroep Gezonde leefstijl. Voor erkende interventies zie www.effectiefactief.nl en de [databank Effectieve jeugdinterventies](#) van het Nederlands Jeugdinstituut. Erkende interventies zijn aanpakken die goed zijn beschreven, theoretisch zijn onderbouwd en waarvan ervaringen van deelnemers en uitvoerders zijn getoetst.

Op de website [Gezonde school](#) vindt u een keuzemenu met activiteiten die u kunt inzetten op school. De [interventiedatabase](#) van het Centrum Gezond Leven van het RIVM, NISB en Trimbos Instituut bevat actuele leefstijlinterventies die in Nederland beschikbaar zijn. Op de website Loketgezondleven.nl staat informatie voor gezondheidsprofessionals die werkzaam zijn in onder andere scholen.

Daarnaast kunt u contact opnemen met de plaatselijke GGD voor ondersteuning in de vorm van lesmateriaal. Ten slotte kan de school gebruikmaken van kennis en expertise van alle partners binnen de school, zoals Jeugdgezondheidszorg (JGZ) en schoolmaatschappelijk werk.

Werkwijze: drie instrumenten, drie invalshoeken

De keuze voor leermaterialen hangt samen met allerlei andere curriculaire aspecten waarover de school een beslissing moet nemen. Het curriculaire spinnenweb van figuur 1, vormt de basis voor drie instrumenten of tools die de school kan inzetten bij het gezamenlijk ontwerpen van een leerplan gezonde leefstijl: een *quickscan*, een *checklist* en een *spinnenwebspel*. Deze tools zijn in eerste instantie bedoeld voor de coördinator gezonde leefstijl op de school. Die bepaalt welke instrumenten en welke leerplankundige aspecten hij of zij gaat inzetten op de school. Dit kan bijvoorbeeld samen met een ontwikkelteam. Een ontwikkelteam kan bestaan uit docenten gezonde leefstijl, een schoolleider, een lid van de ouderraad of een medewerker van de GGD.

Ieder instrument heeft zo zijn eigen invalshoek:

De *quickscan* brengt het huidige onderwijs over een gezonde leefstijl in kaart. Met de *checklist* gaat de school meer de diepte in: wat zijn verbeterpunten en hoe gaat de school die realiseren? Het *spinnenwebspel* is een interactief groepsspel waarin de school een programma van eisen opstelt voor het toekomstige onderwijs over een gezonde leefstijl.

De items van de *quickscan* staan steeds als eerste genoemd in de *checklist* en het *spinnenwebspel*. De items van de *checklist* en het *spinnenwebspel* komen overeen met elkaar. Voor zowel de *checklist* als het *spinnenwebspel* maakt de coördinator gezonde leefstijl een voorselectie uit de items die relevant zijn voor de school, welke kenmerken er met de groep worden besproken. Dat kunnen alle draden zijn van het spinnenweb, maar er kan net als een spin begonnen worden met één draad, het leerplankundige aspect dat op dat moment relevant is.

Een school kan de drie instrumenten naar eigen inzicht inzetten. De koninklijke weg is om te starten met de *quickscan* en te vervolgen met de *checklist* en het *spinnenwebspel*. Maar de school kan er bijvoorbeeld ook voor kiezen eerst het *spinnenwebspel* te spelen en pas in een later stadium de *quickscan* te doen om de vorderingen te bepalen. In de kaders vindt u drie voorbeelden van scholen die op hun eigen wijze de instrumenten hebben ingezet.

Verantwoording van de instrumenten

In alle instrumenten staan allerlei curriculaire kenmerken van onderwijs over een gezonde leefstijl. Het zijn kenmerken van onderwijs dat zich niet alleen richt op kennisoverdracht, maar ook op de gewenste gedragsverandering bij leerlingen. Deze kenmerken zijn afgeleid uit diverse interviews met 'eigenaren' van verschillende leermaterialen: *De gezonde school en genotmiddelen (DGSG)* van het Trimbos-instituut, *Lang leve de Liefde* van Soa Aids Nederland en *Dutch Obesity Intervention in Teenagers (DOIT)* van VUmc/Arko Sports Media. en bijhorende implementatieonderzoeken (Bovens et al., 2014; Schutte et al., 2014; van Nassau, 2015). Verder zijn er gesprekken gevoerd met docenten. Uitvoering van deze kenmerken in het onderwijs draagt bij aan realisatie van de beoogde gedragsverandering in gezonde leefstijl bij leerlingen. Hieronder worden de instrumenten nader toegelicht.

Quickscan gezonde leefstijl

In de *quickscan*, een kwantitatieve vragenlijst, geeft u per curriculaire aspect aan in hoeverre u het eens bent met een uitspraak over het *huidige* onderwijs over een gezonde leefstijl in de onderbouw vo (zie bijlage 1). Door met meerdere personen de *quickscan* in te vullen, krijgt de school een overzicht van de opvattingen over het huidige onderwijs. In de bijhorende Excel-tool worden de individuele resultaten verwerkt en als groep in een radar en staafdiagram weergegeven. Verschillen en overeenkomsten in de antwoorden geven stof tot een verdere discussie over het te ontwikkelen onderwijs over een gezonde leefstijl.

School A. Voorbeeld van het gebruik van de *quickscan*

Op school A wordt regelmatig gesproken over de leefstijl van leerlingen omdat op school de laatste jaren incidenten zijn geweest met leerlingen die drinken of softdrugs gebruiken. De school heeft aan het begin van het schooljaar via een subsidie een coördinator gezonde leefstijl kunnen aanstellen om deze problematiek structureel aan te pakken. Het is een mooie aanleiding om alle neuzen, van schoolleiding tot docent, dezelfde kant op te krijgen. De coördinator begint met een verkennend gesprek over de beginsituatie met een aantal betrokken collega's op school: de schoolleider onderwijs, de coördinator onderbouw vo en de vaksectieleiders van de vakken biologie en bewegingsonderwijs.

Aan het eind van de eerste bijeenkomst vult iedereen de *quickscan* in. In de tweede bijeenkomst presenteert de coördinator de scores in het Excel-document. Overeenkomsten en verschillen in de antwoorden worden besproken. De conclusie van het gesprek is dat er meer aandacht moet komen voor het veranderen van het gezondheidsgedrag van leerlingen.

Voor het nieuwe schooljaar worden de volgende speerpunten vastgesteld: het samenstellen van een gezamenlijke visie op het onderwijs over een gezonde leefstijl, het huidige curriculum eens tegen het licht houden aan de hand van het [leerplankader gezonde leefstijl](#) en een begin maken met het verzamelen van nieuwe leermaterialen die betekenisvol zijn voor leerlingen.

Checklist gezonde leefstijl

In de *checklist*, een kwalitatieve vragenlijst, zijn de curriculaire aspecten uit de *quickscan* nader uitgewerkt in meerdere vragen (zie bijlage 2). De deelnemers beantwoorden de vragen steeds op drie niveaus:

- Hoe is het nu geregeld?
- Wat is wenselijk om te verbeteren? Wat willen we dan precies verbeteren?
- Hoe gaan we dat realiseren?

De eerste vraag gaat over de visie op onderwijs over een gezonde leefstijl, de kern van het spinnenweb. Daarna volgen negen curriculaire aspecten (vraag 2-10) die gaan over het onderwijs in de klas. De *checklist* wordt afgesloten met vragen over organisatie (vraag 11). Bij vraag 12 (over beleid) loopt u opnieuw een aantal aspecten van het curriculaire spinnenweb langs, maar dan op schoolniveau. De belangrijkste conclusies kunt u per leerkundig aspect vastleggen in het werkblad *Programma van ontwerpeisen* (zie bijlage 4).

School B. Voorbeeld van het gebruik van de *checklist*

Op school B wordt een flink deel van het onderwijs over een gezonde leefstijl verzorgd door de mentoren. Ieder half jaar staat een bepaald gezondheidsthema centraal. Al enige tijd is er onvrede over het effect van het huidige onderwijs op de leerlingen. Een ontwikkelteam onder leiding van de coördinator gezonde leefstijl heeft als doel gesteld het huidige onderwijs over een gezonde leefstijl te verbeteren zodat het meer bijdraagt aan de gewenste gedragsverandering bij leerlingen. Het ontwikkelteam bestaat uit de coördinator gezonde leefstijl, de coördinatoren van de eerste, tweede en derde klas, drie mentoren en een medewerker van de GGD. De coördinator gezonde leefstijl rapporteert naar de schoolleiding.

Het ontwikkelteam gaat gedurende drie bijeenkomsten aan de slag met de *checklist*. De coördinator gezonde leefstijl maakt samen met de medewerker van de GGD van te voren een *short list* van 30 items (3 x 10 items) waarover het ontwikkelteam zich gaat buigen. Aan de hand van de *checklist* krijgt het ontwikkelteam duidelijker hoe de school de gedragsverandering bij de leerlingen kan bewerkstelligen. Vanuit de huidige situatie worden verbeterpunten geformuleerd en afspraken gemaakt over hoe dat naar de verschillende mentorteam wordt overgedragen. Met ieder mentorteam wordt onder leiding van de coördinator gezonde leefstijl het *spinnenwebspel* gespeeld.

Spinnenwebspel gezonde leefstijl

Het *spinnenwebspel* is een bordspel met kaartjes waarop allerlei uitgangspunten horend bij onderwijs over een gezonde leefstijl op zowel les- als schoolniveau staan (zie bijlage 3). De uitgangspunten zijn een vertaling van de vragen uit de *checklist*. De school kan zelf kiezen welke kaartjes zij wel of niet wil gebruiken en kan eventueel zelf kaartjes met eigen uitgangspunten toevoegen.

Om de beurt worden de kaartjes voorgelezen waarna gezamenlijk bepaald wordt of het een geldig en relevant uitgangspunt is voor onderwijs over een gezonde leefstijl. Deze kaartjes worden op het bijbehorende spinnenwebbord gelegd. Na inventarisatie en discussie legt de school de uitgangspunten vast in een programma van eisen voor het te ontwerpen onderwijs over een gezonde leefstijl. Hiervoor kunt het werkblad *Programma van ontwerpeisen* gebruiken (zie bijlage 4).

School C. Een voorbeeld van het gebruik van het *spinnenwebspel*

Op school C is er in het afgelopen schooljaar een aantal incidenten binnen en buiten school geweest rondom gezond gedrag van leerlingen. De verleidingen zijn vooral voor de derde klas leerlingen groot. Er dreigt een sfeer te ontstaan in die klassen waarbij ongezond gedrag door een groep stoer wordt gevonden en de norm dreigt te worden, waar andere leerlingen in mee worden gezogen. Voor de coördinator gezonde leefstijl is het aanleiding voor een schoolbrede aanpak. De oudergeleding in de medezeggenschapsraad staat achter het initiatief en wordt graag betrokken. Doel is grondig doorlichten van het eigen onderwijs rond gezonde leefstijl, startend met de derde klassen.

Een kernteam van docenten die les geven aan de derde klas begint met het spelen van het *spinnenwebspel*. De coördinator gezonde leefstijl heeft van te voren een selectie van 40 kaartjes met uitgangspunten gemaakt. Aan het eind van het spel ligt bij ieder leerplanaspect een aantal kaartjes op het bord. De coördinator gezonde leefstijl legt deze uitgangspunten vast in een programma van ontwerpeisen en legt deze in een volgende bijeenkomst voor aan het docententeam: is het een harde eis of is het wenselijk?

Voorbeelden van harde eisen zijn:

- Onderwijs over een gezonde leefstijl gaat vooral om attitudevorming en gedragsverandering.
- De school betreft ook de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling bij het onderwijs over een gezonde leefstijl.
- De docenten zijn zich bewust van effecten van hun gedrag op leerlingen, wat ze uitstralen en hoe dat overkomt bij leerlingen.
- Ouders/verzorgers worden betrokken bij het onderwijs over een gezonde leefstijl van hun zoon of dochter.

Het is wenselijk dat er extra aandacht is voor specifieke leerlingen en bepaalde doelgroepen binnen de school. Verder is het wenselijk dat het onderwijsprogramma voldoende ruimte en flexibiliteit biedt om het onderwijs over een gezonde leefstijl in te passen.

Bronnen

Literatuur

- Akker, J. van den (2009). *Leerplan in ontwikkeling*. In Thijs, A. & Akker, J. van den (red.). Enschede: SLO.
- Bovens, R.H.L.M., Esajas, M., Kraijer, V., & Westenenk, J.(2014). *Implementatie van het preventieprogramma De Gezonde School en Genotmiddelen in het Voortgezet Onderwijs*. Zwolle: Windesheim.
- Gezondeschool.nl (2015). *Resultaten ondersteuningsaanbod*. Bilthoven: RIVM. Geraadpleegd op <http://www.gezondeschool.nl>
- Nassau, F. van (2015). *Dissemination of DOiT*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- PO-Raad, VO-raad & MBO Raad (2012). *Onderwijsagenda Sport, Bewegen en een Gezonde Leefstijl in en rondom de school*. Geraadpleegd op <http://www.gezondeschool.nl/gezonde-school-en-over-ons/initiatieven-gezonde-leefstijl/onderwijsagenda/>
- Schutte, L., Meertens, R.M, Mevissen, F.E.F, Schaalma, H., Meijer, S. & Kok, G. (2014). Long Live Love. The implementation of a school-based sex-education program in the Netherlands. *Health Education Research* 29, 4, 583-597. Geraadpleegd op <http://her.oxfordjournals.org>

Websites

- www.gezondeleefstijl.slo.nl
- <http://effectiefactief.nl>
- <http://www.gezondeschool.nl/>
- <http://www.nji.nl>
- www.wikiwijsleermiddelenplein.nl
- <http://www.doitproject.com/>
- <http://www.langlevedeliefde.nl/>
- <http://dgsg.nl/>

Bijlage 1: Quickscan leerplan gezonde leefstijl

Welke gezondheidsthema's worden behandeld in onderbouw vo? In hoeverre bent u het eens met de onderstaande uitspraken over het huidige onderwijs over een gezonde leefstijl in onderbouw vo? Na invulling door de deelnemers van de *quickscan* worden de antwoorden verwerkt in de Excel-tool. Bespreek de verschillen en overeenkomsten tussen de respondenten. Maak afspraken over welke leerplanaspecten de school wil ontwikkelen.

De school kiest voor de onderstaande gezondheidsthema's voor onderbouw vo:

Sociaal emotionele ontwikkeling	☐
Voeding	☐
Genotmiddelen	☐
Relaties en seksualiteit	☐
Persoonlijke verzorging	☐
Fysieke veiligheid	☐
Bewegen en sport	☐

In hoeverre bent u het eens met de onderstaande uitspraken over het huidige onderwijs over een gezonde leefstijl in onderbouw vo?

	helemaal niet mee eens	niet mee eens	neutraal	mee eens	helemaal mee eens
1. De school heeft een duidelijke visie op het onderwijs over een gezonde leefstijl.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Het onderwijs is er op gericht dat leerlingen weloverwogen keuzes over hun eigen gezonde leefstijl kunnen maken.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Het leren over een gezonde leefstijl vindt in samenhang en in een doorlopende leerlijn over meerdere leerjaren plaats.	☐	☐	☐	☐	☐
4. De leerlingen leren interactief aan de hand van hun persoonlijke ervaringen en reflectie op hun eigen gezondheidsgedrag.	☐	☐	☐	☐	☐
5. De docenten coachen de leerlingen binnen een veilig pedagogisch klimaat bij het maken van keuzes over hun gezonde leefstijl.	☐	☐	☐	☐	☐
6. De bronnen en leermaterialen over een gezonde leefstijl zijn betekenisvol voor de leerlingen.	☐	☐	☐	☐	☐
7. In het onderwijs over een gezonde leefstijl wordt rekening gehouden met verschillende behoeften van leerlingen.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Het leren over een gezonde leefstijl vindt op een samenhangende manier plaats in de verschillende situaties waarin de leerlingen op school verkeren.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Onderwijs over een gezonde leefstijl komt in voldoende mate, regelmatig en cyclisch terug in het programma.	☐	☐	☐	☐	☐
10. De evaluatie en toetsing zorgt voor een groter inzicht bij de leerlingen in hun gezonde leefstijl.	☐	☐	☐	☐	☐

11. Op school is er een enthousiaste coördinator
gezonde leefstijl met onderwijskundige
leiderschapscapaciteiten.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Onderwijs over een gezonde leefstijl is ingebed in het
pedagogisch en onderwijskundig beleid van de
school.	☐	☐	☐	☐	☐

Bijlage 2: Checklist leerplan gezonde leefstijl

Hieronder vindt u een *checklist* vragen over de visie (vraag 1) over de lessen (vraag 2 t/m 10), de organisatie van het docententeam (vraag 11) en het beleid (vraag 12). Bij vraag 12 worden de curriculaire aspecten herhaald, maar dan op schoolniveau.

De eerste vraag in cursief (a) verwijst steeds naar de eerste stelling uit de *quickscan*. De andere vragen zijn hiervan een uitwerking. Beantwoord de vragen steeds op drie niveaus:

- Hoe is het nu geregeld?
- Wat is wenselijk om te verbeteren? Wat willen we dan precies verbeteren?
- Hoe gaan we dat realiseren?

De school hoeft niet op iedere vraag een antwoord te geven. Selecteer de vragen die de school het belangrijkste vindt. Formuleer per aspect een samenvattende conclusie en actiepunten. De belangrijkste conclusies kunt u per leerkundig aspect vastleggen in het werkblad *Programma van ontwerpeisen* (zie bijlage 4).

1. Visie: waartoe leren zij?

- Hoe luidt de visie van de school op het onderwijs over een gezonde leefstijl?*
- Geeft de school prioriteit aan een gezonde leefstijl van de leerlingen?
- Is het doel van het bij onderwijs over een gezonde leefstijl kennisoverdracht, vergroten van vaardigheden, bewustwording, attitudevorming en/of gedragsverandering?
- Ziet de school de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling als basis voor een gezonde leefstijl?

2. Leerdoelen: waarheen leren zij?

- Is het onderwijs er op gericht dat leerlingen weloverwogen keuzes over hun eigen gezonde leefstijl kunnen maken?*
- Ziet de school de noodzaak van het aanleren van een gezonde leefstijl bij leerlingen?
- Richt de school zich ook op andere opbrengsten van het onderwijs over een gezonde leefstijl, bijvoorbeeld een positieve groeps sfeer?
- Hebben de ouders/verzorgers en de school dezelfde doelstelling, namelijk een gezonde leefstijl voor alle leerlingen?
- Welke kerndoelen worden in samenhang gerealiseerd in onderbouw vo:
 - [Kerndoel 34: Lichaam en gezondheid](#)
 - [Kerndoel 35: Zorg en veiligheid](#)
 - [Kerndoel 43: Cultuurverschillen in Nederland](#)
 - [Kerndoel 53: Gezond bewegen](#)

3. Leerinhoud: wat leren zij?

- Vindt het leren over een gezonde leefstijl in samenhang en in een doorlopende leerlijn over meerdere leerjaren plaats?*
- Welke gezonde leefstijl-thema's komen aan bod, welke wel en welke juist niet en waarom?
 - sociaal emotionele ontwikkeling
 - voeding
 - genotmiddelen
 - relaties en seksualiteit
 - persoonlijke verzorging
 - fysieke veiligheid
 - bewegen en sport

- c. Komen de essentiële inhoud van de thema's uit het [Leerplankader gezonde leefstijl](#) aanbod? Welke wel en welke niet?
- d. Sluit het onderwijs over een gezonde leefstijl aan bij de ontwikkeling, interesse en belevingswereld van leerlingen?
- e. Komen de gekozen thema's afzonderlijk of in samenhang met verschillende vakgebieden en/of projecten terug?
- f. Betreft de school ook de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling bij het onderwijs over een gezonde leefstijl?
- g. Besteedt de school bij onderwijs over een gezonde leefstijl aandacht aan mediawijsheid van leerlingen?

4. Leeractiviteiten: hoe leren zij?

- a. *Leren de leerlingen interactief aan de hand van hun persoonlijke ervaringen en reflectie op hun eigen gezondheidsgedrag?*
- b. Is er interactie tijdens de lessen tussen de leerlingen onderling en met de docent? Op welke wijze wordt daarbij gezorgd voor een veilig pedagogisch klimaat?
- c. Is er ruimte voor persoonlijke reflectie? Hoe wordt dat bewerkstelligd?
- d. Vormen de leerlingen een kritische mening over een gezonde leefstijl?
- e. Het onderwijs over een gezonde leefstijl stimuleert denken én praktisch doen? Hoe ziet dat eruit?
- f. Sluiten de leeractiviteiten uit het leermateriaal aan bij de wensen, behoeften en mogelijkheden van de school?
- g. Richtten de leeractiviteiten zich op het veranderen van het gezondheidsgedrag bij leerlingen?

5. Docentrollen: wat is de rol van de leraar bij hun leren?

- a. *Coachen de docenten de leerlingen binnen een veilig pedagogisch klimaat bij het maken van keuzes over hun gezonde leefstijl?*
- b. Zijn de docenten gemotiveerd, voelen zij zich betrokken bij het onderwijs over een gezonde leefstijl?
- c. Zijn de docenten bekwaam om onderwijs te verzorgen over een gezonde leefstijl?
- d. Hebben de docenten voldoende vertrouwen dat zij de lessen gezonde leefstijl succesvol kunnen uitvoeren?
- e. Zijn de docenten bekwaam om problemen met betrekking tot een gezonde leefstijl te signaleren bij leerlingen, deze met hen te bespreken en hen eventueel door te verwijzen?
- f. Reflecteren docenten met de leerlingen over hun gezondheidsgedrag? Hoe doen zij dat?
- g. Zijn de docenten zich bewust van effecten van hun gedrag op leerlingen, wat ze uitstralen en hoe dat overkomt bij leerlingen?
- h. Zorgen de docenten voor een ketenaanpak: gaan zij in gesprek met ouders/verzorgers over een gezonde leefstijl van hun zoon of dochter? Hoe verlopen deze gesprekken?
- i. Zorgen de docenten voor afstemming met en overdracht naar collega's die onderwijs verzorgen over een gezonde leefstijl tussen de leerjaren?

6. Bronnen en leermaterialen: waarmee leren de leerlingen?

- a. *Zijn de bronnen en leermaterialen over een gezonde leefstijl betekenisvol voor de leerlingen?*
- b. Maakt de school gebruik van diverse bronnen, leermaterialen en (onderdelen van) -methodes en –bronnen over een gezonde leefstijl?

- c. Worden de bronnen en leermaterialen gezonde leefstijl in de lessen door de docenten gebruikt zoals bedoeld?
- d. Welke delen uit de reguliere methodes van de vakken worden vervangen door de leermaterialen over een gezonde leefstijl?
- e. Zijn de gezonde leefstijl-bronnen en leermaterialen praktisch bruikbaar tijdens de lessen?
- f. In hoeverre sluiten de gezonde leefstijl-bronnen en -leermaterialen aan op het niveau en de interesse van de leerlingen?
- g. In hoeverre verwijzen de gezonde leefstijl-bronnen en -leermaterialen naar de actualiteit?
- h. In hoeverre zijn de leermaterialen gezonde leefstijl goed beschreven en goed onderbouwd? Voor erkende interventies zie de [interventiedatabase](#).
- i. Zijn er voor de leermaterialen gezonde leefstijl vanuit wetenschappelijk onderzoek eerste, goede of sterke aanwijzingen voor effectiviteit op gedragsverandering? Voor erkende interventies zie de [interventiedatabase](#)

7. Groeperingsvormen: met wie leren ze?

- a. *Wordt er in het onderwijs over een gezonde leefstijl rekening gehouden met verschillende behoeften van leerlingen?*
- b. Leren de leerlingen met elkaar in een veilig pedagogisch klimaat tijdens de gezonde leefstijl-lessen?
- c. Werken leerlingen bij het onderwijs over een gezonde leefstijl samen in verschillende groeperingsvormen?
- d. Heeft de school binnen en buiten de les aandacht voor specifieke leerlingen en bepaalde doelgroepen binnen de school?

8. Leeromgeving: waar leren zij?

- a. *Leren de leerlingen over een gezonde leefstijl op een samenhangende manier in de verschillende situaties waarin de leerlingen op school verkeren?*
- b. Is er transfer van binnenschools naar buitenschools leren over een gezonde leefstijl?
- c. Worden de ouders/verzorgers betrokken bij het onderwijs over een gezonde leefstijl in de thuissituatie van hun zoon of dochter, bijvoorbeeld in de vorm van nieuwsbrieven, ouderavonden en de website van de school?
- d. Worden de leerlingen gestimuleerd om een actieve rol te spelen in de gezonde leefstijl bijvoorbeeld thuis of in de omgang met vrienden?

9. Tijd: wanneer leren zij?

- a. *Komt het thema gezonde leefstijl in voldoende mate, regelmatig en cyclisch terug in het programma?*
- b. Is er voldoende lestijd voor het realiseren van de leerdoelen?
- c. Is er een doorlopende leerlijn in het onderwijs over een gezonde leefstijl over meerdere leerjaren?
- d. Biedt het onderwijsprogramma voldoende ruimte en is er voldoende flexibiliteit om het onderwijs over een gezonde leefstijl in te passen?

10. Evaluatie en toetsing: hoe wordt hun leren geëvalueerd en getoetst?

- a. *Geeft evaluatie en toetsing leerlingen inzicht over hun gezonde leefstijl?*
- b. Worden gedragsveranderingen in gezonde leefstijl van leerlingen geëvalueerd?
- c. Wordt de bewustwording van leerlingen over hun gezonde leefstijl geëvalueerd?
- d. Wordt de kennis over een gezonde leefstijl bij leerlingen getoetst?

11. Organisatie

- a. *Is er een enthousiaste coördinator gezonde leefstijl met onderwijskundige leiderschapscapaciteiten op school?*
- b. Is/was er op school een initiatiefnemer, bijvoorbeeld een docent met passie voor een gezonde leefstijl?
- c. Is er op school een groep docenten, bijvoorbeeld een ontwikkelteam, dat zich bezig houdt met de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van het onderwijs over een gezonde leefstijl?
- d. Zijn er op school aparte functies en bijhorende taken met betrekking tot het onderwijs over een gezonde leefstijl (bijvoorbeeld een coördinator gezonde leefstijl, docenten gezonde leefstijl en mentoren)? Worden deze taken gefaciliteerd?
- e. Is er sprake van een implementatiestrategie met een gezamenlijke voorbereiding, uitvoering en handhaving?
- f. Worden de lessen gezonde leefstijl verzorgd door een team van docenten?
- g. Hebben de docenten voldoende tijd en aandacht om de lessen gezonde leefstijl voor te bereiden?
- h. Worden de verzorgde lessen gezonde leefstijl door de docenten gezamenlijk geëvalueerd?
- i. Is er tijd en ruimte voor informeel overleg en onderlinge support tussen de betrokken docenten?
- j. Is er structureel / formeel overleg tussen de betrokken docenten?
- k. Bezitten de docenten inhoudelijke en pedagogisch-didactische deskundigheid voor het lesgeven in de thema's van de gezonde leefstijl? Is het nodig of wenselijk om externe deskundigheid in te schakelen of om scholing te volgen?
- l. Werken docenten samen met het zorg- en adviesteam bij het onderwijs over een gezonde leefstijl? Hoe ziet die samenwerking eruit?
- m. Werkt de school samen met externe partijen, bijvoorbeeld de schoolarts, de GGD, de gemeente, schoolbegeleidingsdiensten en opleidingen rondom het onderwijs over een gezonde leefstijl? Hoe ziet die samenwerking eruit?
- n. Gaan docenten naar bijeenkomsten, georganiseerd door externe partijen zoals de GGD, waarin kennis en ervaringen worden uitgewisseld?

12. Beleid

- a. *Is het onderwijs over een gezonde leefstijl ingebed in het pedagogisch en onderwijskundig beleid van de school?*

Visie

- b. Richt de visie zich op de gedragsverandering van een gezonde leefstijl bij leerlingen?
c. Wordt de visie op overtuigende wijze uitgedragen naar leerlingen?
d. Wordt de visie van de school op een gezonde leefstijl vertaald naar gedrag in de gehele school, bijvoorbeeld een rookvrije school?

Leerinhoud

- e. Is er samenhang in het onderwijs over een gezonde leefstijl met het mentoraat?
f. Werkt het onderwijs over een gezonde leefstijl door in andere schoolse activiteiten, zoals pauzes, schoolfeesten en werkweken?

Docentrollen

- g. Is er op school voldoende draagvlak binnen het docententeam voor het verzorgen van onderwijs over een gezonde leefstijl? Zijn er binnen het team voldoende 'probleemeigenaren'?
h. Worden de betrokken docenten ondersteund en gewaardeerd door de schoolleiding, het onderwijsondersteunend personeel en het docententeam?
i. Vervullen alle collega's een voorbeeldfunctie naar leerlingen, bijvoorbeeld tijdens pauzes en schoolfeesten en in werkweken?

Bronnen en leermaterialen

- j. Is er genoeg budget voor aanschaf van bronnen en leermaterialen over een gezonde leefstijl?
k. Worden onderwijsondersteunende organisaties ingezet tijdens de lessen over een gezonde leefstijl? Hoe ziet die inzet eruit in de praktijk?
l. Betreft de school andere regionale of landelijke projecten bij het onderwijs over een gezonde leefstijl?

Groeperingsvormen

- m. Gaat de school adequaat om met cultuurverschillen tussen leerlingen met betrekking tot opvattingen over een gezonde leefstijl?
n. Kanaliseert de school dominante opvattingen van bepaalde *peergroups* binnen en buiten school?
o. Is er buiten de lessen een vangnet of begeleidingstraject voor leerlingen met problemen rondom een gezonde leefstijl? Hoe is dit georganiseerd binnen de school?
p. Zijn er andere externe organisaties die via school met de leerlingen samenwerken op het gebied van hun gezonde leefstijl? Hoe is dat georganiseerd?

Leeromgeving

- q. Ondersteunt de (nabije) schoolomgeving datgene wat bij het onderwijs over een gezonde leefstijl wordt beoogd en gerealiseerd?

Evaluatie en toetsing

- r. Wordt de ontwikkeling van een gezonde leefstijl bij de leerlingen in hun hele schoolperiode gevolgd?
s. Wordt de inhoud en werkwijze van het onderwijs over een gezonde leefstijl geëvalueerd?

Bijlage 3: Spinnenwebspel gezonde leefstijl

Het *spinnenwebspel* wordt gespeeld door verschillende betrokkenen bij de gezonde leefstijl, zoals schoolleiders, docenten en de coördinator gezonde leefstijl. Het bestaat uit een speelbord en kaartjes waarop allerlei curriculaire uitgangspunten staan. Die uitgangspunten zijn een vertaling van de vragen uit de *checklist* in stellingen. De letters van de uitgangspunten komen overeen met de vragen uit de *checklist*.

Vorbereiding

Voordat het spel kan worden gespeeld worden de voorbeeldkaartjes en lege kaartjes op papier geprint en uitgeknipt. Het speelbord kan het beste worden afgedrukt op A3-formaat.

De laatste twee pagina's bevatten kaartjes over organisatie en beleid. Deze twee onderwerpen vormen geen onderdeel van het curriculaire spinnenweb, maar zijn wel relevant bij het starten met een nieuwe onderwijsontwikkeling. De focus bij organisatie ligt op de rol van het docententeam, bij beleid op de wijze waarop de curriculaire aspecten op school worden geregeld en uitgedragen en hoe daar leiding aan wordt gegeven.

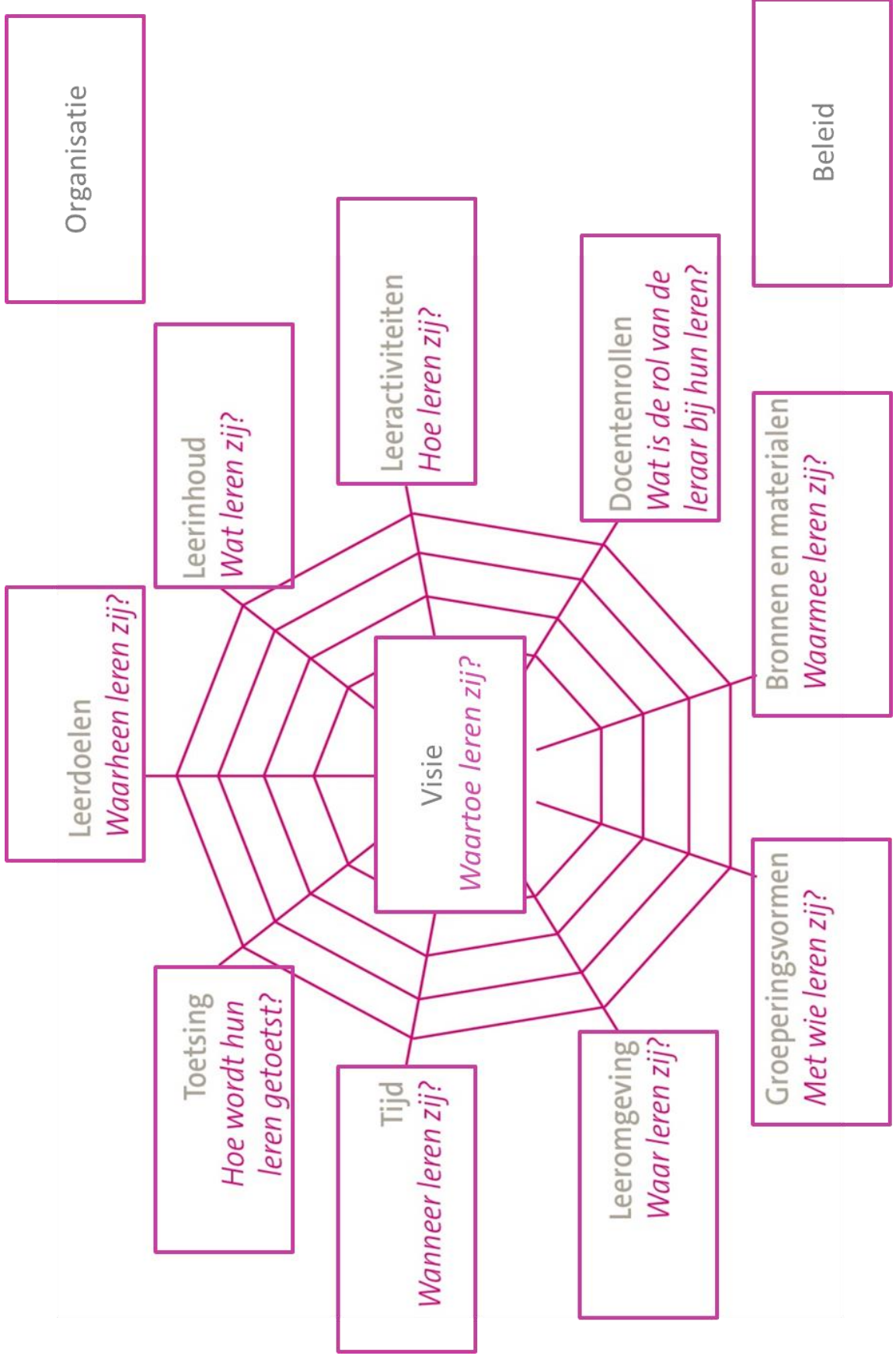
Het spel

Alle kaartjes worden op een stapel gelegd en iedereen pakt om de beurt een kaartje. Het kaartje wordt voorgelezen en gezamenlijk wordt bepaald of de stelling een geldig en relevant uitgangspunt voor onderwijs over gezonde leefstijl is. Zo ja, dan wordt het kaartje op het bijbehorende leerplanaspect/spinnenwebdraadje of in het organisatie- of beleidsvakje gelegd. Vervolgens zijn de volgende vragen relevant:

- Wordt elk leerplanaspect met minimaal één kaartje ingevuld?
- Zo niet, welk uitgangspunt met betrekking tot dit leerplanaspect is dan alsnog belangrijk?
- Vormen alle gekozen uitgangspunten een logisch en samenhangend leerplan? Zo niet, waar moeten dan veranderingen aangebracht worden?
- Missen er nog uitgangspunten of worden bepaalde uitgangspunten alsnog weggelaten?
- Sluiten wensen en ideeën aan bij de visie van de school?
- Zijn de uitgangspunten voldoende geformuleerd? Zo ja, zorg dan dat ze worden vastgelegd in een programma van ontwerpeisen.

Programma van ontwerpeisen

De belangrijkste uitgangspunten worden vastgelegd in het werkblad *Programma met ontwerpeisen* (zie bijlage 4). In dit werkblad wordt aangegeven of een bepaald uitgangspunt een harde eis is of dat het wenselijk is.

Visie	
a. De school heeft een duidelijke visie op het onderwijs over een gezonde leefstijl. <i>Visie</i>	b. De school geeft prioriteit aan een gezonde leefstijl van de leerlingen. <i>Visie</i>
c1. Bij onderwijs over een gezonde leefstijl is het doel vooral kennisoverdracht en bewustwording. <i>Visie</i>	c2. Bij onderwijs over een gezonde leefstijl is het doel vooral het vergroten van vaardigheden. <i>Visie</i>
c3. Bij onderwijs over een gezonde leefstijl is het doel vooral attitudevorming en gedragsverandering. <i>Visie</i>	d. De school ziet de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling als basis voor een gezonde leefstijl. <i>Visie</i>
 <i>Visie</i>	 <i>Visie</i>

Leerdoelen	
<p>a. Het onderwijs is er op gericht dat leerlingen weloverwogen keuzes over hun eigen gezonde leefstijl kunnen maken.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerdoelen</i></p>	<p>b. De school ziet de noodzaak van het aanleren van een gezonde leefstijl bij leerlingen op school.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerdoelen</i></p>
<p>c. De school richt zich ook op andere opbrengsten van het onderwijs over een gezonde leefstijl, bijvoorbeeld een positieve groepsfeer.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerdoelen</i></p>	<p>d. De ouders/verzorgers en de school hebben dezelfde doelstelling, namelijk een gezonde leefstijl voor alle leerlingen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerdoelen</i></p>
<p>e. Onderstaande kerndoelen worden in samenhang gerealiseerd in onderbouw vo:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Kerndoel 34: Lichaam en gezondheid ○ Kerndoel 35: Zorg en veiligheid ○ Kerndoel 43: Cultuurverschillen in Nederland ○ Kerndoel 53: Gezond bewegen <p style="text-align: right;"><i>Leerdoelen</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Leerdoelen</i></p>

Leerinhoud	
<p>a. Het leren over een gezonde leefstijl vindt in samenhang en in een doorlopende leerlijn over meerdere leerjaren plaats.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>	<p>b1. De school legt accent op het thema:</p> <p style="text-align: center;">Sociaal-emotionele ontwikkeling</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>
<p>b2. De school legt accent op het thema:</p> <p style="text-align: center;">Voeding</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>	<p>b3. De school legt accent op het thema:</p> <p style="text-align: center;">Genotmiddelen</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>
<p>b4. De school legt accent op het thema:</p> <p style="text-align: center;">Relaties en seksualiteit</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>	<p>b5. De school legt accent op het thema:</p> <p style="text-align: center;">Persoonlijke verzorging</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>
<p>b6. De school legt accent op het thema:</p> <p style="text-align: center;">Fysieke veiligheid</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>	<p>b6. De school legt accent op het thema:</p> <p style="text-align: center;">Bewegen en sport</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>
<p>c. De essentiële inhoud van de thema's komen aan bod.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>	<p>d. Het onderwijs over een gezonde leefstijl sluit aan bij de ontwikkeling, interesse en belevingswereld van leerlingen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>
<p>e. De gekozen gezondheidsthema's komen in samenhang met verschillende vakgebieden en/of projecten terug.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>	<p>f. De school betreft ook de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling bij het onderwijs over een gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>
<p>g. De school besteedt bij onderwijs over een gezonde leefstijl aandacht aan mediawijsheid van leerlingen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Leerinhoud</i></p>

Leeractiviteiten	
<p>a. De leerlingen leren interactief aan de hand van hun persoonlijke ervaringen en reflectie op hun eigen gezondheidsgedrag.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>	<p>b. Vindt de interactie tussen de leerlingen onderling en met de docent plaats in een veilig pedagogisch klimaat.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>
<p>c. Er is ruimte voor persoonlijke reflectie bij de leerlingen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>	<p>d. De leerlingen vormen een kritische mening over zaken rondom een gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>
<p>e. Het onderwijs over een gezonde leefstijl stimuleert denken én praktisch doen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>	<p>f. De leeractiviteiten uit het leermateriaal sluiten aan bij de wensen, behoeften en mogelijkheden van de school.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>
<p>g. De leeractiviteiten richten zich op het veranderen van het gezondheidsgedrag bij leerlingen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Leeractiviteiten</i></p>

Docentrollen	
<p>a. De docenten coachen de leerlingen binnen een veilig pedagogisch klimaat bij het maken van keuzes over hun gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>	<p>b. De docenten zijn gemotiveerd en voelen zich betrokken bij het onderwijs over een gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>
<p>c. De docenten zijn bekwaam om onderwijs te verzorgen over een gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>	<p>d. De docenten hebben voldoende vertrouwen dat zij de lessen gezonde leefstijl succesvol kunnen uitvoeren.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>
<p>e. De docenten zijn bekwaam om problemen met betrekking tot een gezonde leefstijl bij leerlingen te signaleren, deze met hen te bespreken en hen eventueel door te verwijzen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>	<p>f. De docenten reflecteren met de leerlingen over hun gezondheidsgedrag.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>
<p>g. De docenten zijn zich bewust van effecten van hun gedrag op leerlingen, wat ze uitstralen en hoe dat overkomt bij leerlingen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>	<p>h. De docenten zorgen voor een ketenaanpak: zij gaan in gesprek met ouders/verzorgers over een gezonde leefstijl van hun zoon of dochter.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>
<p>i. De docenten zorgen voor afstemming met en overdracht naar collega's die onderwijs verzorgen over een gezonde leefstijl tussen de leerjaren.</p> <p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Docentrollen</i></p>

Bronnen en materialen	
<p>a. De bronnen en leermaterialen over een gezonde leefstijl zijn betekenisvol voor de leerlingen.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>	<p>b. De school maakt gebruik van verschillende bronnen, leermaterialen en (onderdelen) van methodes over een gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>
<p>c. De bronnen en leermaterialen over een gezonde leefstijl worden door de docenten in de lessen gebruikt zoals bedoeld.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>	<p>d. De leermaterialen over een gezonde leefstijl vervangen bepaalde delen uit de reguliere methodes van vakken.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>
<p>e. De gezonde leefstijl-bronnen en leermaterialen zijn praktisch bruikbaar tijdens de lessen.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>	<p>f. De gezonde leefstijl-bronnen en -leermaterialen sluiten aan op het niveau en de interesse van de leerlingen.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>
<p>g. De gezonde leefstijl-bronnen en -leermaterialen verwijzen naar de actualiteit.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>	<p>h. De leermaterialen gezonde leefstijl zijn goed beschreven en goed onderbouwd. Het zijn erkende interventies uit de interventiedatabase.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>
<p>i. Voor de leermaterialen gezonde leefstijl zijn vanuit wetenschappelijk onderzoek eerste, goede of sterke aanwijzingen voor effectiviteit op gedragsverandering. Ze zijn erkend door de interventiedatabase.</p> <p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>Bronnen en materialen</i></p>

Groeperingsvormen	
<p>a. In het onderwijs over een gezonde leefstijl wordt rekening gehouden met verschillende behoeften van leerlingen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Groeperingsvormen</i></p>	<p>b. De leerlingen leren tijdens de gezonde leefstijllessen met elkaar in een veilig pedagogisch klimaat.</p> <p style="text-align: right;"><i>Groeperingsvormen</i></p>
<p>c. De leerlingen werken bij het onderwijs over een gezonde leefstijl samen in verschillende groeperingsvormen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Groeperingsvormen</i></p>	<p>d. De school heeft zowel binnen als buiten de les aandacht voor specifieke leerlingen en bepaalde doelgroepen binnen de school.</p> <p style="text-align: right;"><i>Groeperingsvormen</i></p>
<p style="text-align: right;"><i>Groeperingsvormen</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Groeperingsvormen</i></p>

Leeromgeving	
<p>a. Het leren over een gezonde leefstijl vindt op een samenhangende manier plaats in de verschillende situaties waarin de leerlingen op school verkeren.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeromgeving</i></p>	<p>b. Er is transfer van binnenschools naar buitenschools leren over de gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeromgeving</i></p>
<p>c. Ouders/verzorgers worden betrokken bij het onderwijs over een gezonde leefstijl, bijvoorbeeld in de vorm van nieuwsbrieven, ouderavonden en de website van de school.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeromgeving</i></p>	<p>d. De leerlingen worden gestimuleerd om een actieve rol te spelen in de gezonde leefstijl bijvoorbeeld thuis of in de omgang met vrienden.</p> <p style="text-align: right;"><i>Leeromgeving</i></p>
<p style="text-align: right;"><i>Leeromgeving</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Leeromgeving</i></p>

Tijd	
<p>a. Onderwijs over een gezonde leefstijl komt in voldoende mate, regelmatig en cyclisch terug in het programma.</p> <p style="text-align: right;"><i>Tijd</i></p>	<p>b. Er is voldoende lestijd voor het realiseren van de leerdoelen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Tijd</i></p>
<p>c. Er is een doorlopende leerlijn in het onderwijs over een gezonde leefstijl over meerdere leerjaren.</p> <p style="text-align: right;"><i>Tijd</i></p>	<p>d. Het onderwijsprogramma biedt voldoende ruimte en flexibiliteit om het onderwijs over een gezonde leefstijl in te passen.</p> <p style="text-align: right;"><i>Tijd</i></p>
<p style="text-align: right;"><i>Tijd</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Tijd</i></p>

Evaluatie en toetsing	
<p>a. Evaluatie en toetsing geeft leerlingen inzicht over hun gezonde leefstijl.</p> <p style="text-align: right;"><i>Evaluatie en toetsing</i></p>	<p>b. De gedragsveranderingen van leerlingen in hun gezonde leefstijl worden geëvalueerd.</p> <p style="text-align: right;"><i>Evaluatie en toetsing</i></p>
<p>c. De bewustwording van leerlingen over hun gezonde leefstijl wordt geëvalueerd.</p> <p style="text-align: right;"><i>Evaluatie en toetsing</i></p>	<p>d. De kennis over een gezonde leefstijl wordt bij leerlingen getoetst.</p> <p style="text-align: right;"><i>Evaluatie en toetsing</i></p>
<p style="text-align: right;"><i>Evaluatie en toetsing</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Evaluatie en toetsing</i></p>

Beleid	
a. Onderwijs over een gezonde leefstijl is ingebed in het pedagogisch en onderwijskundig beleid van de school. <i>Beleid</i>	b. De visie richt zich op de gedragsverandering van een gezonde leefstijl bij leerlingen. <i>Beleid - visie</i>
c. De school draagt de visie op een gezonde leefstijl op overtuigende wijze uit naar leerlingen. <i>Beleid - visie</i>	d. De school vertaalt de visie op een gezonde leefstijl naar gedrag in de gehele school, bijvoorbeeld een rookvrije school. <i>Beleid - visie</i>
e. In het onderwijs over een gezonde leefstijl is er samenhang met het mentoraat. <i>Beleid - leerinhoud</i>	f. Het onderwijs over een gezonde leefstijl werkt door in andere schoolse activiteiten, zoals pauzes, feesten en werkweken. <i>Beleid - leerinhoud</i>
g. Op school is voldoende draagvlak binnen het docententeam voor het verzorgen van onderwijs over een gezonde leefstijl. <i>Beleid - docentrollen</i>	h. De betrokken docenten worden ondersteund en gewaardeerd door de schoolleiding, het onderwijsondersteunend personeel en het docententeam. <i>Beleid - docentrollen</i>
i. Alle collega's op school vervullen een voorbeeldfunctie naar leerlingen, bijvoorbeeld tijdens pauzes en schoolfeesten en in werkweken. <i>Beleid - docentrollen</i>	j. Er is genoeg budget voor aanschaf van bronnen en leermaterialen over een gezonde leefstijl. <i>Beleid - bronnen en materialen</i>
k. De school zet onderwijsondersteunende organisaties in tijdens de lessen over een gezonde leefstijl. <i>Beleid – bronnen en leermaterialen</i>	l. De school betreft andere regionale of landelijke projecten bij het onderwijs over een gezonde leefstijl. <i>Beleid – bronnen en leermaterialen</i>
m. De school gaat adequaat om met cultuurverschillen tussen leerlingen met betrekking tot opvattingen over een gezonde leefstijl. <i>Beleid - groeperingsvormen</i>	n. De school kanaliseert dominante opvattingen van bepaalde peergroups binnen en buiten school. <i>Beleid - groeperingsvormen</i>
o. Buiten de lessen is er een vangnet of begeleidingstraject voor leerlingen met problemen rondom een gezonde leefstijl. <i>Beleid groeperingsvormen</i>	p. Externe organisaties werken via de school samen met de leerlingen op het gebied van een gezonde leefstijl. <i>Beleid - groeperingsvormen</i>

<p>q. De (nabije) schoolomgeving ondersteunt datgene wat bij het onderwijs over een gezonde leefstijl wordt beoogd en gerealiseerd.</p> <p style="text-align: right;"><i>Beleid - leeromgeving</i></p>	<p>r. De ontwikkeling van een gezonde leefstijl bij de leerlingen wordt in hun hele schoolperiode gevolgd.</p> <p style="text-align: right;"><i>Beleid – evaluatie en toetsing</i></p>
<p>s. De inhoud en werkwijze van het onderwijs over een gezonde leefstijl wordt geëvalueerd.</p> <p style="text-align: right;"><i>Beleid – evaluatie en toetsing</i></p>	<p style="text-align: right;"><i>Beleid</i></p>

Bijlage 4: Progamma van ontwerpeisen

	Ontwerpeisen:	hoe hard is deze eis?		
		harde eis	↔	wens
<i>Visie</i>				
<i>Leerdoelen</i>				
<i>Leerinhoud</i>				
<i>Leeractiviteiten</i>				
<i>Docentrollen</i>				
<i>Leerbronnen en leermiddelen</i>				
<i>Groeperingsvormen</i>				
<i>Leeromgeving</i>				
<i>Tijd</i>				
<i>Evaluatie en toetsing</i>				
<i>Organisatie</i>				
<i>Beleid</i>				

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [@slocommunicatie](https://twitter.com/slocommunicatie)

slo